

Александра В. Јанковић¹

Академија струковних студија Јужна Србија – Лесковац,

Одсек Висока школа за васпитање

Бујановац (Србија)

314.113(4)

618.177-089.888.11:174

Прејледни научни рад

Примљен 10/05/2026

Измењен 22/05/2026

Ана В. Човић²

Институт за политичке студије

Београд (Србија)

Прихваћен 24/05/2026

doi: [10.5937/socpreg60-67140](https://doi.org/10.5937/socpreg60-67140)

(БИО)ЕТИЧКЕ ДИЛЕМЕ ПОСТХУМНОГ РОДИТЕЉСТВА ИЗ ЗАМРЗНУТОГ ЕМБРИОНА³

Сажетак: Тема постхумног родитељства из замрзнутог ембриона отвара бројна етичка, правна, медицинска и питања у оквиру популационе политике. Стога, комплексност теме захтева мултидисциплинарни приступ. У раду су анализирана нека питања са различитог становишта, и то: 1) судбина замрзнутих ембриона са етичког аспекта; 2) начело најбољег интереса нерођеног детета; 3) права парова који желе да се на овај начин остваре као родитељи. Често су ова права супротстављена па се поставља питање којем од њих дати предност. На основу анализе нормативне регулативе, судске праксе и теорије, код нас и у другим земљама, аутори рада покушаће да одговоре на кључна питања: етичка оправданост, правна сигурност постхумног родитељства, као и етичка и медицинска оправданост појединих поступака са неискоришћеним ембрионима. На основу спроведеног истраживања јасно је да јединствен став по питању оправданости оваквог начина остваривање жеље за родитељством не постоји. Земље на различите начине регулишу питање дозвољености постхумног родитељства из замрзнутог ембриона. Законско решење према коме након смрти једног од партнера замрзнути ембрион не може бити употребљен или враћен другом партнеру, понекад демантује судска пракса, као што је био случај у Републици Србији где су 2024. године донете прве пресуде да се ембриони на основу судског завештања врате преживелом партнеру. Србија се сада налази између рестриктивног правног модела и новонастале судске праксе која указује на потребу за хитном законодавном интервенцијом. Сличне примере имамо и у другим земљама, и они ће бити приказани у раду. Приликом евентуалне измене законске регулативе неопходно је узети у обзир права свих лица укључених у овај поступак, као и оних који настају применом ове методе. Обавеза је државних органа да све одлуке које се тичу деце, укључујући и нерођену децу, доносе у складу са начелом најбољег интереса детета. Уколико би дошло

¹ aleksandra.j78@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9462-306X>

² ana.covic@ips.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-7680-3147>

³ Овај чланак написан је у оквиру научне делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

до измена законских одредаба које се односе на постхумну репродукцију, неопходно је истовремено прилагодити и прописе којима се уређује област наследног права.

Кључне речи: постхумно родитељство, замрзнути ембрион, права детета, нормативна регулатива, популациона политика, биоетика

УВОД

Тема рада је постхумно родитељство у фази када је створен ембрион, односно етичка и правна питања оправданости постхумног ембриотрансфера, као последње припремне фазе у вантелесној оплодњи, која претходи имплементацији ембриона у тело жене. Тема постхумног родитељства је комплексна и не може се посматрати само са аспекта дозвољености или недозвољености, већ се мора сагледавати шире, и са аспекта да ли је вантелесна оплодна започета и у којој је фази, да ли је само депонован репродуктивни материјал (сперма, јајне ћелије) или је дошло до настанка ембриона. Постхумна репродукција са ембрионима има одређене сличности са постхумном употребом репродуктивних ћелија, а случајеве у којима је поступак вантелесне оплодње започет, и као резултат тога створен ембрион, можемо посматрати као непланирано постхумно родитељство. Оно се јавља услед несрећних околности – смрти једног од партнера у току поступка вантелесне оплодње.

Нормативна регулатива о дозвољености постхумне репродукције на националном нивоу различито је регулисана (*Pejřilová v. the Czech Republic*, 14889/19, par. 21). Први приступ је рестриктиван и земље које су се определиле за њега не дозвољавају постхумну репродукцију (Француска, Немачка, Бугарска, Норвешка, Словачка, Словенија, Швајцарска, Србија, БиХ). Упркос забрани постхумне репродукције у Немачкој, судска пракса ове земље бележи случајеве у којима су одобрени захтеви жена да преузму ембрионе након смрти супруга, јер према мишљењу суда немачки закон не забрањује финализацију процеса који је већ започет (Hashiloni-Dolev & Schicktanz, 2017, 27).

Други приступ је либералан и у њему је дозвољена постхумна репродукција укључујући и постхумну оплодњу јајних ћелија спермом након смрти једног од партнера (Белгија, Данска, Естонија, Грчка, Уједињено Краљевство, Шпанија, Северна Македонија). У овим земљама услов за постхумну репродукцију је постојање сагласности преминулог, што ће детаљније бити изнето у наставку текста. Најлибералнији приступ по питању постхумне репродукције има Израел. У овој земљи је дозвољено да партнер узме сперму преминулог мушкарца, а забележени су и случајеви да је то право признато родитељима преминулог (Katz et al., 2020; Simana, str. 2018).

Трећу групу чине земље са мешовитим приступом у којима се директно или индиректно дозвољава постхумна репродукција уколико је створен ембрион. У Италији је дозвољена постхумна репродукција ако је пре смрти створен ембрион (*Pejřilová v. the Czech Republic*, 14889/19, par. 21). Смерницама за асистирану репродуктивну технологију из 2024. године, које је издало Министарство здравља у сарадњи са италијанским Националним институтом за здравље (Istituto Superiore di Sanità) и Националним саветом за здравље (Consiglio Superiore di Sanità), дозвољена је могућност постморталног трансфера ембриона, усклађивањем праксе са уставним и

судским образложењем (члан 8. Закона 40/2004; пресуда Касационог суда 13000/2019, тачка 7.8.5.1) – „трајни значај информисаног пристанка као одлучујућег фактора у стварању родитељских веза“ (Raimondi et al., 2026). Када се да сагласност и дође до оплодње, она постаје неопозива, између потписивања сагласности и оплодње мора проћи седам дана, јер се тако даје време за размишљање и постиже сигурност да је приликом доношења одлуке особа била довољно информисана и намерна (Vukadinović Marković, Radomirović & Stjepanović, 2025), док време за постхумну употребу ембриона није ограничено, што се разликује од законског оквира у Португалу којим се предвиђа обавеза реализовања ембриотрансфера у року од три године од смрти партнера (Raimondi et al., 2026). У Хрватској је предвиђено да се након смрти једног од партнера замрзнути ембриони поклањају преживелом партнеру за оплодњу и рађање детета (члан 33. таčka 4. Закона о медицински помогнутој оплодњи, *Narodne novine* 86/2012).

Постоје и земље које немају законе о вантелесној оплодњи и примењују протоколе и смернице које доносе болнице, као што је случај у појединим државама САД (Simana, 2018). Овакве разлике у нормативној регулативи по питању постхумне репродукције изазване су осетљивошћу теме која покреће бројна етичка и морална питања.

Истовремено, поставља се питање заштите људског достојанства у ери убрзаног развоја вештачке интелигенције (у даљем тексту: ВИ), као и правних и биоетичких граница употребе нових технологија (Stjepanović, 2026; Stošić & Janković, 2023). Како системи ВИ утичу на основна права у биоетичким областима и које правне промене морају бити направљене како би се осигурало да се ВИ етички примењује, можда је најсложеније питање које се поставља пред савременог човека и друштво у целини. Овај развој данас диктира и усмерава већину научних истраживања у свим научним областима, па тако када говоримо о изазовима у области породичног права и социологије породице, чини се да као појединци и друштво још увек нисмо (и питање је да ли ћемо бити) у могућности да ухватимо ток и ритам који више не диктирамо ми. Док многе дилеме и питања и даље остају без консензуса већине, као нпр. питање допуштености хомосексуалних бракова и усвајања деце од стране ових парова (Šuvaković, 2013; Antoniћ, 2014; Čović, 2015; Šuvaković, 2021), неки нови изазови нас претичу, захтевајући од нас друштвену реакцију и лични допринос у сагледавању и предвиђању могућих последица, као и у креирању целисходне и прецизне правне регулативе с циљем решавања питања којима, бићемо слободни рећи, вероватно још увек као појединци и друштво нисмо дорасли. Међутим, она чекају неопходне одговоре, упркос нашем изненађењу што свет више ни најмање не личи на онај од пре само две деценије.

СУДБИНА ЗАМРЗНУТИХ ЕМБРИОНА СА ЕТИЧКОГ АСПЕКТА

У стручној и научној јавности подељена су мишљења о правној природи замрзнутих ембриона, па поједини аутори закључују да су

„људским ембрионима приписани веома различити степени моралног статуса, од апсолутног моралног статуса, једнаког оном који има особа, до никаквог моралног статуса [...] са већином ставова између ове две екстремности“ (Pennings et al., 2024, стр. 2387).

Уколико би се ембриони „сматрали субјектом *sui iuris*“, то би нужно значило да се „ембриону мора пружати могућност имплантације и да се не сме уништити или оштетити“ (Robinson, 2018, str. 24). Пошто ембриони представљају резултат процеса оплодње, у одређеним теоријским и етичким приступима они се посматрају као нерођена деца, односно као потенцијални морални субјекти са одређеним правима (Robertson, 1994, str. 1049). Управо такав став је заузео Врховни суд у Алабами, наводећи да су ембриони деца и да би њихово намерно или случајно уништење могло бити квалификовано као убиство нерођеног детета. Са медицинског аспекта прихватање става да су ембриони нерођена деца, може довести у питање даљу примену вантелесне оплодње. Једна од последица таквог става суда је и одлука највеће клинике за пружање услуга у тој држави да се обуставе услуге вантелесне оплодње, због могућности да особље буде изложено кривичном гоњењу (Hafner, 2024).⁴ И у земљама у којима је забрањена постхумна репродукција, као што је Немачка, постоје случајеви у судској пракси да је одобрено презимање ембриона, након смрти супруга, чиме се признаје да „морални и квазиправни статус ембриона, или чак фетуса као самосталног ентитета, представља снажан разлог за наставак трудноће“ (Hashiloni-Dolev & Schickltanz, 2017, str. 27).

Како су теме живота и смрти у самом средишту религијских учења (Čović, 2023a, str. 129), од значаја је сагледати и став верских заједница, које имају значајан утицај на став једног друштва у целини. Српска православна црква нема званични став по питању вантелесне оплодње, као ни усвојен документ о актуелним биоетичким питањима, већ постоје различити ставови појединих свештеника (Čović, 2023a, str. 134). Ставови Грчке православне цркве и Руске православне цркве јесу да је чување и намерно уништавање ембриона морално недопустиво, због чега се залажу за признавање људског достојанства ембриона (Čović, 2023b, str. 521). „Будући да званично римокатоличко учење тврди да људски живот почиње у тренутку зачећа, из ове тврдње произлазе следећи морални судови: фетус или ембрион се морају поштовати и третирати као људска личност са достојанством и правима, укључујући право на живот” (Čović, 2023a, str. 129). Верске заједнице које су против вантелесне оплодње, томе се противе управо због могућности уништавања неискоришћених ембриона. Стога, можемо закључити да уколико би се верске заједнице бавиле питањем да ли треба дозволити постхумну репродукцију из замрзнутог ембриона од стране живог партнера или уништити ембрион, став верских заједница био би да се омогући оплодња и рођење детета.

Са медицинског аспекта ембриони стичу морални статус тек са 14 дана и пре тога немају никакав морални статус. Поједини аутори истичу да је напредак у ембриологији и биомедицинским истраживањима довео до потребе да се овај рок од 14 дана преиспита и продужи на 28 дана, будући да више није адекватан (Appleby

⁴ Одлука суда је донета у поступку који су покренула три пара, а чији су депоновани ембриони уништени случајно од стране једног од пацијената. Они су се у тужби против Центра где су били депоновани ембриони позвали на Закон о кривници за смрт малолетника који се примењује и на фетусе. Првостепени суд је одбацио тужбу наводећи да се ембрион не може третирати као дете, међутим Врховни суд Алабама је пресудио у корист парова заузимајући став да се замрзнути ембриони сматрају децом.

& Bredenoord, 2018). Стицање моралног статуса ембриона одређује и границе поступања према њему, односно могућност уништавања и употребу у експерименталне сврхе (Pennings et al., 2024, стр. 2388). Између две екстремности о моралном статусу ембриона су аутори који истичу да се не слажу да су ембриони почетак људског живота, али јесу значајан корак у том процесу (Kurjak, 2024).

И став Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП) је да „ембрион нема независна права или интересе” (*Baret and Caballero v. France*, 22296/20 et 37138/20, par. 87), али и да замрзнути ембриони имају одређени потенцијал за живот (*Parrillo v. Italy*, 46470/11, par. 43). У случају *Parrillo v. Italy* ЕСЉП је први пут морао да одговори на питање да ли право на поштовање приватног живота, заштићено чланом 8. Европске конвенције о људским правима, обухвата и право на које се подносиатеља представке позивала, а то је право располагања ембрионима *in vitro* оплодњом, ради њиховог донирања с циљем истраживања на матичним ћелијама. У образложењу судске одлуке наводи се да „право да се ембриони поклоне у научноистраживачке сврхе није део тврдокорних права која се штите чланом 8. Конвенције, с обзиром на то да се не односе на посебно значајан аспект постојања идентитета заинтересованог лица [...] потребно је дати држави широко дискреционо право процене у конкретном случају [...] одлука да се спорни ембриони поклоне науци резултат је искључиве воље подносиоца представке, с обзиром на то да је њен партнер преминуо, док с друге стране ниједан елемент не указује на то да би њен партнер, који је у време оплодње био исто заинтересован за ембрионе колико и подносилац представке, донео исту такву одлуку...”

ПРАВА ПАРОВА КОЈИ ЖЕЛЕ ДА СЕ НА ОВАЈ НАЧИН ОСТВАРЕ КАО РОДИТЕЉИ

У земљама у којима је дозвољена постхумна репродукција у судској пракси се јављају спорови због непостојања писане сагласности преминулог за постхумну употребу ембриона. У случајевима када не постоји писана сагласност, у судској пракси су се појавила два модела тумачења, а то су „модел немешања”, односно етичког принципа поштовања аутономије, који подразумева да у недостатку писане сагласности не треба тумачити шта би особа желела, и модел „поштовања жеље”, где је доказивано и прихваћено од стране судова, шта би особа желела, иако то није писано забележила. Тема рада су ембриони, мада се ови модели у судској пракси примењују и на преузимање и коришћење депоноване сперме (Simana, 2018). И сами судови у пракси приликом примене модела „поштовања жеље”, наглашавају значај постојања захтева за писану сагласност и поштовања тог услова с циљем заштите репродуктивне аутономије, али ипак наглашавају да је у појединим случајевима потребно донети одлуку о усвајању захтева и поред непостојања такве сагласности, а узимајући у обзир околности сваког конкретног случаја (*Jennings v. Human Fertilisation and Embryology Authority*, [2022] EWHC 1619 Fam; *EF v Human Fertilisation and Embryology Authority* [2024] EWHC 3004 Fam).

У Републици Србији Законом о биомедицинској потпомогнутој оплодњи прописано је да је пре сваког поступка неопходна писана сагласност оба партнера (члан

27. stav 2. Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji, *Službeni glasnik RS* 40/2017 и 113/2017; у даљем тексту: ЗБМПО), као и да је забрањена употреба ембриона особа које су преминуле (члан 41). То би значило да имплементација ембриона након смрти једног од партнера није могућа. У таквој ситуацији започети поступак, услед смрти једног од партнера, може бити прекинут све до тренутка уношења ембриона у тело жене. Истим законом дозвољена је вантелесна оплодња жене која нема партнера, уз претходну процену њених способности за родитељство и интерес детета (члан 25. ЗБМПО).

Европски суд за људска права у једној од својих пресуда нагласио је да правни поредак земље у којој се женским паровима и самохраним мајкама признаје право на вантелесну оплодњу, а с друге стране спречава вантелесна оплодња након смрти супруга, или извоз ембриона, није кохерентан и поставља питање релевантности оправдања за такву забрану:

„Суд је поновио да, иако државе уживају широку дискрецију у биоетичкој сфери, законодавни оквир који су оне успоставиле мора бити кохерентан” (*Baret and Caballero v. France*, 22296/20 et 37138/20, par. 90).

У нашој судској пракси забележена су два случаја судских спорова за преузимање замрзнутих ембриона. У првом случају судски спор за њихову употребу (случај Тијане Призренац), а у другом случају након смрти мужа, супруга (Ана Младеновић Марковић) је покренула спор за преузимање и извоз ембриона у једну од клиника у иностранство (Nikoletić, 2023). Тужиље су се у својој борби одлучиле за доказивање права на наследство, односно да су ембриони имовина, што је другостепени суд прихватио и пресудио у њихову корист. Овакво тумачење многи аутори сматрају спорним, због специфичног својства ембриона, односно могућности да постану људско биће. Такав став је заузео и ЕСЉП који наглашава да ембриони нису имовина (*Parrillo v. Italy*, 46470/11, par. 215).

На основу нормативног регулисања постхумног родитељства и анализе судске праксе можемо закључити да је акценат више на заштити јавног интереса, или на аутономији преминулог, док се мање пажње посвећује интересима живог партнера, као и заједнички исказаној вољи која је постојала током поступка креирања породице. Оваква ситуација је нарочито дискутабилна када је реч о замрзнутим ембрионима који су настали спајањем репродуктивног материјала оба партнера, што је један од разлога да се у судској пракси и нормативној регулативи појединих земаља приликом одлучивања о судбини замрзнутих ембриона заузима флексибилнији став у односу на преузимање или употребу сперме или јајних ћелија. Поједини аутори сматрају да су закони којима се налаже уништење ембриона након смрти једног од партнера неуставни, јер се меша у право преживелог партнера на репродукцију (Robertson, 1994, str. 1049), међутим овакав став је оспорен не само пред судовима који забрањују постхумну репродукцију (Француска) већ и пред ЕСЉП (*Baret and Caballero v. France*, 22296/20 and 37138/20, par. 82).

„Права из члана 8. нису апсолутна и стога не захтевају од држава уговорница да дозволе вештачку оплодњу након смрти” (*Peřilová v. the Czech Republic*, 14889/19, par. 59).

Сматрамо да су, након две судске одлуке којима су супруге преживелих партнера у Србији извојевале победу, упркос одредбама ЗБМПЈО којим се забрањује употреба ембриона преминулих особа, његове измене и допуне нужне услед сада већ потврђених недостатака, што још једном показује да је живот инвентивнији од сваког закона, због чега се од њихових твораца захтева много више од пуког познавања и примене већ постојећих правних норми.

НАЈБОЉИ ИНТЕРЕС ДЕТЕТА

У центру дискусије за постхумну репродукцију и против постхумне репродукције јесте питање да ли је она у најбољем интересу детета које ће се родити у том поступку. Противници постхумне репродукције као један од разлога таквог става наводе да се тиме дете унапред осуђује на одрастање без једног родитеља, и да то није у његовом најбољем интересу, као и да касније сазнање детета да је зачето након смрти родитеља може негативно утицати на његово психичко стање (Živojinović, 2018, str. 257, 258). Противници постхумне репродукције сматрају да права и жеље особе да се оствари као родитељ, не може бити јачи аргумент од права детета да одраста са оба родитеља (Simana, 2018).

Заговорници постхумне репродукције наглашавају да је могуће говорити о наношењу штете само у ситуацијама када би појединац, услед предузимања одређене радње, био у неповољнијем положају него да до те радње није дошло. Такође указују на то да је одрастање детета уз једног родитеља све учесталији социјални феномен у савременом друштву, док присуство оба родитеља не представља нужно гаранцију стабилне и функционалне породичне средине (Simana, 2018; Čović, 2015).

Најбољи интерес детета требало би да буде један од основних начела закона који регулишу дозвољеност употребе ембриона након смрти једног од родитеља, узимајући у обзир све околности сваког конкретног случаја, потенцијал родитеља и процену да ли би то дете било вољено и збринато.

Постхумна репродукција покреће и низ додатних правних питања, међу којима се посебно издвајају наследноправни аспекти положаја детета зачетог након смрти једног од родитеља. У литератури се указује на потенцијалне проблеме који би могли настати уколико би се институт *nasciturus* проширио и на случајеве постхумне репродукције, при чему се истиче да би такво тумачење било у колизији са принципом правне сигурности. Сматра се да би нормативно прихватање оваквог решења могло довести до ситуација у којима се оставински поступци не би могли окончати дужи низ година, што илуструје пример рођења детета из репродуктивног материјала старог три деценије (Hamzelou, 2025). Указује се и на то да би признавање наследних права детету рођеном применом постхумне вештачке оплодње угрозило могућност коначног закључења оставинских поступака (Barać, 2023, str. 467). Поједини аутори истичу да је законско решење којим се забрањује постхумна репродукција у складу са одредбама Конвенције о правима детета. Ипак, наглашавају да, без обзира на могућа будућа нормативна или практична решења овог питања, децу зачету постхумно не би требало излагати било каквом облику дискриминације у односу на другу децу истог

родитеља, нарочито у погледу њиховог породичноправног статуса, наследних права и права на социјалну заштиту (Živojinović, 2018, str. 257, 258).

У земљама у којима је дозвољена постхумна репродукција, најчешће је један од услова да је она започета у одређеном периоду од смрти родитеља. У Шпанији је овај рок 12 месеци од смрти, поједине савезне државе у САД су ово право признале деци која су у материци најкасније 36 месеци од смрти или да је дете рођено најкасније 45 месеци од смрти, а у Белгији да је поступак започет најкасније шест месеци од смрти (Čolaković & Bevanda, 2018). У Северној Македонији постхумна вантелесна оплодња дозвољена је у року од 12 месеци од смрти (Živojinović, 2018, str. 252).

Поред услова да дете буде рођено у одређеном року, као нужан предуслов се захтева и изричита сагласност оставиоца, дата за живота, како за постхумну репродукцију тако и за признање очинства. Увођење временског ограничења за зачеће након смрти има за циљ обезбеђивање правне сигурности и елиминисање неизвесности у наследноправним поступцима, што посебно наглашавају поједини аутори.

У правном поретку Републике Србије, према Закону о наслеђивању, право на наслеђе признаје се искључиво детету које је било зачето у моменту смрти оставиоца, под условом да се роди живо (član 3. stav 2. Zakona o nasleđivanju, *Službeni glasnik RS*, br. 46/95, 101/03 – US i 6/15). Овакво нормативно решење имплицира да, и у ситуацијама када постоји дозвола за употребу ембриона, као у случају Тијане Призренац, дете рођено након успешне оплодње можда не би било правно препознато као потомак преминулог супруга. Другим речима, поставља се сложено правно питање: Да ли се криопрезервирани ембрион може сматрати зачетим дететом у смислу права наслеђивања; ако је ембрион већ створен пре смрти, да ли се може сматрати „зачетим“ у смислу наслеђивања иако није имплантиран у тело жене? Уколико би се ембрион сматрао зачетим, онда је ситуација другачија него у случају постхумне оплодње репродуктивним ћелијама након смрти, а ако се, с друге стране, „зачеће“ тумачи само као трудноћа, дете не би било зачето у правно релевантном смислу.

У одсуству прецизних законских одредаба о постхумно зачетој деци која се могу наћи у улози наследника, сматрамо да се с тим у вези мора приступити изменама и допунама Закона о наслеђивању, уважавајући природу породичне динамике и широку примену и развој репродуктивних технологија у данашње време, уз „императив признања права и достојанства свих појединаца, без обзира на околности њиховог зачећа“ (Lamia, 2025).

ЗАКЉУЧАК

На крају рада настојимо да изнесемо низ отворених питања која могу представљати подстицај за даља размишљања и иницирање будућих расправа о постхумној репродукцији заснованој на употреби замрзнутих ембриона.

– Поставља се питање да ли је у процесу правног регулисања комплексног питања постхумне репродукције неопходно разграничити дозвољеност постхумне оплодње репродуктивним ћелијама од постхумног ембриотрансфера.

– У питањима као што је постхумна репродукција из замрзнутих ембриона, неопходно је да постоји и званичан став, односно документ Српске православне цркве.

Тако су, на пример, у законодавствима Италије и Хрватске два поступка, постхумна репродукција репродуктивним ћелијама од постхумног ембриотрансфера јасно разграничена, што се може довести у везу са утицајем званичног става Римокатоличке цркве, која заузима изричито рестриктиван приступ према уништавању ембриона, квалификујући га као облик одузимања живота нерођене деце.

– Колика је кохерентност наших законских решења који омогућавају приступ поступку вантелесне оплодне женама без партнера, али им истовремено ускраћују право да наставе започети поступак након смрти партнера. Наш став у таквим случајевима је да аргумент да је забрана постхумне репродукције заснована на потреби да се детету пружи шанса да одраста са оба родитеља показује ограничену убедљивост и не може се истицати као ваљани аргумент.

– Иако важећи закон (ЗБПМО) у Републици Србији не предвиђа јасну могућност постхумне употребе ембриона, скорашња судска пракса показује да судови у појединачним случајевима настоје да заштите интересе преживелог партнера и спрече аутоматско уништавање ембриона.

– Према важећем закону у Републици Србији (član 45(2) Porodičnog zakona, *Službeni glasnik RS*, 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015) преминуло лице се уписује као отац детета само ако је дете рођено 300 дана након његове смрти. Ако се дете роди касније, отац се уписује као непознат. Уколико се усвоје законске измене које се тичу постхумне репродукције, било би неопходно истовремено ревидирати правни оквир и одговарајуће одредбе породичног и наследног права. Наиме, очување правне сигурности у сфери наследноправних односа захтева јасно утврђивање рока у оквиру којег је дозвољено покретање поступка постхумне репродукције након смрти једног од партнера. Такво нормативно решење допринело би предвидивости правних последица и спречило настанак потенцијалних колизија у остваривању наследних права.

– И последње, али не мање важно, треба имати у виду да је данас вештачка интелигенција укључена у нека од најосетљивијих и најзаштићенијих подручја људског живота, као што су и одлуке о репродукцији и генетском идентитету (као и нези на крају живота и приступу важним медицинским третманима). Међутим, док ове технологије нуде обећање веће ефикасности и равноправности, оне такође постављају озбиљна питања о основним правима попут људског достојанства, телесне аутономије, права на живот, приватност и једнакост. Успон вештачке интелигенције је променио чињеницу ко доноси важне одлуке, пребацујући моћ са људи на алгоритме на које могу утицати пословни интереси (као приликом селекције ембриона, што је тема за посебан рад), а правна регулатива у овој области је фокусирана на питања у погледу одговорности, сагласности, правичности и обавеза у контексту примене вештачке интелигенције.

Aleksandra V. Janković¹
Academy of Vocational Studies of Southern Serbia – Leskovac,
College for Educators
Bujanovac (Serbia)

Ana V. Čović²
Institute for Political Studies
Belgrade (Serbia)

(BIO)ETHICAL DILEMMAS OF POSTHUMOUS PARENTHOOD FROM FROZEN EMBRYOS³

(Translation *In Extenso*)

Abstract: The topic of posthumous parenthood from frozen embryos raises numerous ethical, legal, medical, and population policy questions. As a result, the topic's complexity requires a multidisciplinary approach. This paper analyzes several key issues and various perspectives related to them, including: 1) the fate of frozen embryos from an ethical standpoint; 2) the principle of the best interest of the unborn child; 3) the rights of couples who wish to become parents through this method. These rights often conflict, prompting the question of which should be given precedence. Based on an analysis of normative frameworks, case law, and relevant theory in Serbia and abroad, the authors attempt to address several important questions, including the ethical justification and legal certainty of posthumous parenthood, as well as the ethical and medical legitimacy of certain procedures involving unused embryos. Research results show that there is no unified stance on the justifiability of fulfilling the desire for parenthood in this manner. Countries regulate the permissibility of posthumous parenthood from frozen embryos in various ways. Legal regulations stating that a frozen embryo may not be used or transferred to the surviving partner after the death of one of the partners have been challenged by judicial practice. A case in point is the court rulings in the Republic of Serbia, which in 2024 allowed embryos to be returned to the surviving partner under a judicial testament. Serbia is now between a restrictive legal model and emerging case law that indicates the need for urgent legislative intervention. Similar cases exist in other countries and will be presented in the paper.

In the event of potential legislative amendments, it is essential to consider the rights of all individuals involved in the process, as well as those who may arise through the application of this method. It is the responsibility of state authorities to make all decisions concerning children, including unborn children, in accordance with the principle of the best interest of the child. If there were to be changes in the legal provisions related

¹ aleksandra.j78@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-9462-306X>

² ana.covic@ips.ac.rs; <https://orcid.org/0000-0002-7680-3147>

³ This paper was written within the scientific activities of the Institute for Political Studies funded by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

to posthumous reproduction, it is necessary to adapt the regulations governing the area of inheritance law in parallel.

Keywords: posthumous parenthood, frozen embryo, children's rights, normative regulation, population policy, bioethics

INTRODUCTION

The topic of this paper is posthumous parenthood in the stage where an embryo has already been created—specifically, the ethical and legal questions surrounding the justification of posthumous embryo transfer, as the final preparatory phase in the process of in vitro fertilization, preceding the implantation of the embryo into the woman's body. The issue of posthumous parenthood is complex and cannot be viewed solely from the perspective of permissibility or prohibition; instead, it must be viewed more broadly, taking into account whether in vitro fertilization has been initiated, and if so, which stage it is in—whether the reproductive material (sperm or oocytes) was only deposited, or whether an embryo has already been formed. Posthumous reproduction involving embryos shares certain similarities with the posthumous use of reproductive cells, and cases in which in vitro fertilization has been initiated and resulted in the creation of an embryo may be considered unintentional posthumous parenthood. It arises from unforeseen events, such as the death of one partner during the IVF process.

The normative regulation of the permissibility of posthumous reproduction varies at the national level (Pejřilová v. the Czech Republic, 14889/19, par. 21). The first approach is restrictive, and the countries that adopted it do not permit posthumous reproduction (France, Germany, Bulgaria, Norway, Slovakia, Slovenia, Switzerland, Serbia, and Bosnia and Herzegovina). Despite the prohibition of posthumous reproduction in Germany, German case law records cases in which the courts approved requests by women to retrieve embryos following the death of their spouses. According to the courts' reasoning, German law does not prohibit the completion of a process that had already been initiated (Hashiloni-Dolev and Schicktanz, 2017, p. 27).

The second approach is liberal and permits posthumous reproduction, including posthumous fertilization of oocytes with sperm after the death of one partner (Belgium, Denmark, Estonia, Greece, the United Kingdom, Spain, and North Macedonia). In these countries, the key requirement for posthumous reproduction is the deceased's prior consent, which will be discussed in greater detail later in the text. The most liberal approach to posthumous reproduction is found in Israel, a country that permits partners to retrieve and use the sperm of deceased men. Cases have even been recorded in which this right has been granted to the parents of the deceased (Katz *et al.*, 2020; Simana, 2018).

The third group consists of countries that adopted a mixed approach, in which posthumous reproduction is permitted either directly or indirectly, provided that an embryo has already been created. In Italy, posthumous reproduction is allowed if the embryo was created before the partner's death (Pejřilová v. the Czech Republic, 14889/19, par. 21). The 2024 Guidelines for Assisted Reproductive Technology, issued by the Ministry of Health in collaboration with the Italian National Institute of Health (Istituto Superiore di Sanità) and

the National Council of Health (Consiglio Superiore di Sanità), allowed for the possibility of post-mortem embryo transfer, aligning the practice with constitutional and judicial reasoning (Article 8 of Law 40/2004; judgment of the Court of Cassation 13000/2019, point 7.8.5.1), which pointed out "the continuing significance of informed consent as a decisive factor in the creation of parental bonds" (Raimondi *et al.*, 2026). Once consent is given and fertilization occurs, it becomes irrevocable. A seven-day waiting period must elapse between signing the consent and fertilization, allowing time for reflection and ensuring that the decision is informed and deliberate (Vukadinović Marković, Radomirović & Stjepanović, 2025). In contrast, the time for posthumous use of the embryo is not limited, unlike the legal framework in Portugal, which stipulates the obligation to carry out embryo transfers within three years of the partner's death (Raimondi *et al.*, 2026). In Croatia, legislation states that, following the death of one partner, frozen embryos may be donated to the surviving partner for fertilization and childbirth (Law on Medically Assisted Fertilization, 2012, Article 33, Item 4).

Some countries lack specific legislation on in vitro fertilization and instead apply protocols and guidelines established by hospitals, as is the case in certain U.S. states (Simana, 2018). These differences in regulations, which refer to posthumous reproduction, are the result of the sensitivity of the topic, which raises numerous ethical and moral questions.

At the same time, the question of protecting human dignity in the era of rapid development of artificial intelligence, as well as the legal and bioethical limits of the use of new technologies (Stjepanović, 2026; Stošić & Janković, 2023), is raised. How AI systems affect fundamental rights in bioethical areas, and what legal changes must be made to ensure that AI is ethically applied, are perhaps the most complex issues facing modern man and society as a whole. This development today dictates and directs most scientific research in all scientific fields, so when we talk about challenges in the field of family law and sociology of the family, it seems that, as individuals and society, we are still not (and the question is whether we will be) able to grasp the flow and rhythm that we no longer dictate to ourselves. While many dilemmas and questions remain without majority consensus, such as the issue of the permissibility of homosexual marriages and the adoption of children by these couples (Šuvaković, 2013; Antonić, 2014; Čović, 2015; Šuvaković, 2021), some new challenges await us, requiring a social reaction and personal contribution from us in observing and predicting possible consequences, as well as in creating the expedient and precise legal regulation in resolving issues that, we would be free to say, we have probably not yet grown up with as individuals and society. However, these issues remain and await the necessary answers, despite our surprise that the world no longer resembles the one from just two decades ago.

THE FATE OF FROZEN EMBRYOS FROM AN ETHICAL PERSPECTIVE

In professional and academic discourse, opinions are divided regarding the legal nature of frozen embryos.

"Human embryos have been assigned very different degrees of moral status, ranging from absolute moral status equal to that of a person, to no moral status whatsoever,... with most views falling somewhere between the two extremes" (Pennings *et al.*, 2024, p. 2387).

If embryos were to be considered subjects *sui iuris*, this would necessarily imply that embryos must be given the opportunity for implantation and must not be destroyed or damaged” (Robinson, 2018, p. 24). Since embryos are the result of the fertilization process, in certain theoretical and ethical approaches they are viewed as unborn children or as potential moral subjects with certain rights (Robertson, 1994, p. 1049). This is precisely the position that was adopted by the Supreme Court of Alabama, which declared that embryos are children and that their intentional or accidental destruction could be classified as the homicide of an unborn child. From a medical point of view, accepting the stance that embryos are unborn children could cast doubt on the continued practice of *in vitro* fertilization.⁴ One of the consequences of such a judicial stance was the decision made by the largest fertility clinic in the state to suspend IVF services, citing the potential for staff to face criminal prosecution (Hafner, 2024). Even in countries where posthumous reproduction is prohibited—such as Germany—there are court cases in which the retrieval of embryos after the husband’s death was approved, thereby recognizing that “the moral and quasi-legal status of an embryo, or even a foetus, as an autonomous entity constitutes a compelling reason for continuing a pregnancy” (Hashiloni-Dolev & Schick Tanz, 2017, p. 27).

Considering that the themes of life and death lie at the very core of religious teachings (Čović, 2023a, p. 129), it is important to consider the positions of religious communities, which significantly influence society as a whole. The Serbian Orthodox Church holds no official position on *in vitro* fertilization, nor has it adopted a document on current bioethical issues; however, individual priests hold differing positions (Čović, 2023a, p. 134).

The official stance of the Greek and Russian Orthodox Churches is that the preservation and deliberate destruction of embryos is morally unacceptable, and they advocate for the acknowledgment of the human dignity of the embryo (Čović, 2023b, p. 521). “Since official Roman Catholic teaching holds that human life begins at the moment of conception, the following moral judgments derive from this assertion: the foetus or embryo must be respected and treated as a human person with dignity and rights, including the right to life” (Čović, 2023a, p. 129). Religious communities that oppose *in vitro* fertilization do so primarily because of the destruction of unused embryos. We can conclude that, if religious communities were to address the question of whether to permit posthumous reproduction from a frozen embryo by a living partner or to destroy the embryo, their stance would likely favour enabling fertilization and the birth of the child.

From a medical perspective, embryos acquire moral status only after 14 days of development; before this, they possess no moral status. Some authors argue that advances in embryology and biomedical research have made it necessary to review these 14 days and extend them to 28 days, as they are no longer adequate (Appleby & Bredenoord, 2018). The acquisition of moral status by the embryo also determines the boundaries that regulate

⁴ The decision of the court was rendered in proceedings initiated by three couples whose cryopreserved embryos were inadvertently destroyed by another patient. In their lawsuit against the facility where the embryos had been stored, the plaintiffs invoked Alabama’s wrongful death statute, which extends legal protections to foetuses. While the trial court dismissed the claim on the grounds that embryos do not qualify as children under the statute, the Alabama Supreme Court reversed this decision, holding that frozen embryos fall within the legal definition of ‘children’ for the purposes of wrongful death claims

the way it will be treated, including the possibility of destruction and use for experimental purposes (Pennings et al., 2024, p. 2388). Between the two extremes regarding the moral status of embryos, we find authors who do not agree that embryos represent the beginning of human life but acknowledge that they constitute a significant stage in this process (Kurjak, 2024).

It is the position of the European Court of Human Rights (ECtHR) that

“an embryo does not have independent rights or interests” (*Baret and Caballero v. France*, 22296/20 et 37138/20, article 87).

At the same time, it also recognizes that frozen embryos possess a certain potential for life (*Parrillo v. Italy*, 46470/11, par. 43). In the case of *Parrillo v. Italy*, the ECtHR had to answer for the first time the question of whether the right to respect for private life protected by Article 8 of the European Convention on Human Rights also includes the right invoked by the applicant, namely the right to dispose of embryos obtained through *in vitro* fertilization for donating them for stem cell research. The reasoning of the Court decision states that “the right to donate embryos for scientific research purposes is not part of the hard-core rights protected by Article 8 of the Convention, given that it does not relate to a particularly significant aspect of the existence of the identity of the person concerned...it is necessary to give the State a wide discretionary right of assessment in a specific case....the decision to donate the disputed embryos to science is the result of the applicant’s exclusive will, given that her partner has died, while on the other hand there is no element indicating that her partner, who at the time of fertilization was as interested in the embryos as the applicant, would have made the same decision...”

THE RIGHTS OF COUPLES WHO WOULD LIKE TO ACHIEVE PARENTHOOD THROUGH THIS METHOD

In countries where posthumous reproduction is permitted, legal disputes often arise due to the absence of written consent from the deceased for the posthumous use of embryos. In cases where no written consent has been provided, two interpretative models have emerged in judicial practice: the “non-intervention model,” based on the ethical principle of respecting autonomy, which holds that in the absence of written consent, one should not speculate about what the individual would have wanted; and the “respect-for-wishes model,” whereby courts have accepted and proven what the deceased would have desired, even without any written record. The topic of this study is embryos; however, these models are also applied in the judicial process regarding the retrieval and use of stored sperm (Simana, 2018). The courts themselves, when applying the “respect-for-wishes” model, emphasize the importance of obtaining written consent and adhering to this requirement to protect reproductive autonomy. Nonetheless, they acknowledge that in certain cases, decisions to approve posthumous use must be made despite the absence of such consent, taking into account the specific circumstances of each case (*Jennings v. Human Fertilisation and Embryology Authority*, [2022] EWHC 1619 Fam; *EF v. Human Fertilisation and Embryology Authority*, [2024] EWHC 3004 Fam).

In the Republic of Serbia, the Law on Biomedical Assisted Fertilization (2017) stipulates that written consent from both partners is required before any procedure (Art. 27, item 2), and the use of embryos from deceased persons is prohibited (Art. 41). This would mean that embryo implantation after the death of one partner is not permissible. In such situations, the ongoing procedure may be interrupted due to the death of one of the partners up until the moment of embryo transfer into the woman's body. The same law permits in vitro fertilization for single women, subject to prior assessment of their parenting capabilities and the best interests of the child (ZBMPO 2017, Art. 25). The European Court of Human Rights (ECtHR) emphasized in one of its rulings that a legal framework which allows female couples and single mothers to undergo in vitro fertilization, but on the other hand prohibits posthumous fertilization or the export of embryos lacks coherence and raises questions about the justification for such a ban. "The Court reiterated that, although states enjoy a wide margin of appreciation in the bioethical sphere, the legislative framework they establish must be coherent" (Baret and Caballero v. France, 22296/20 et 37138/20, Article 90).

Many authors consider this interpretation problematic due to the specific nature of embryos and their potential to develop into human beings. The European Court of Human Rights (ECtHR) has also adopted this stance, emphasizing that embryos are not property (*Parrillo v. Italy*, 46470/11, par. 215). In Serbian judicial practice, there have been two cases involving legal disputes over the retrieval of frozen embryos. In the first case, the dispute concerned their use (the case of Tijana Prizrenac), while in the second case (Ana Mladenović Marković), following the death of her husband, the wife initiated a legal dispute to obtain and transfer the embryos to a clinic abroad (Nikoletić, 2023). In their court cases, the female plaintiffs based their claim on proving inheritance rights, arguing that embryos constitute property, a position accepted by the appellate court, which ruled in their favour. In the case of Ana Mladenović Marković, the Higher Court in Belgrade ruled in 2024 that the embryos belonged to her. Still, according to available reports, the first step was to transfer them abroad, rather than necessarily carry out the procedure in Serbia. In the case of Tijana Prizrenac, the Higher Court in Niš ruled in 2024 that the embryos belonged to her and that she could use them in Serbia, which is an even stronger argument for the existence of new case law. However, this is still not the same as clear legal permission; it is rather a question of the court filling a legal gap or a corrective interpretation of the law.

Based on the normative regulation of posthumous parenthood and analysis of judicial practice, it can be concluded that in the Republic of Serbia, posthumous embryo transfer lacks clear legal approval. Case law does not deny the law in a formal sense. Still, it points to a legal vacuum, the law's imprecision, its inconsistency with life situations, and the need for legislative intervention. However, some recent court decisions have allowed the retrieval, storage, export, or use of frozen embryos after a partner's death on a case-by-case basis.

Greater emphasis is placed on protecting the public interest or the deceased's autonomy. At the same time, less attention is paid to the interests of the surviving partner and to the jointly expressed will that developed during the process of creating a family. This situation is particularly debatable in the case of frozen embryos created from the reproductive material of both partners, which is one of the reasons why courts and normative regulations in certain countries adopt a more flexible approach regarding the fate of frozen embryos

when compared to the retrieval or use of sperm or oocytes. Some authors argue that laws mandating the destruction of embryos after the death of one partner are unconstitutional, as they interfere with the surviving partner's right to reproduction (Robertson, 1994, p. 1049). However, this position has been challenged not only in the courts that prohibit posthumous reproduction (France), but also before the European Court of Human Rights (ECtHR) (*Baret and Caballero v. France*, 22296/20 and 37138/20, par. 82).

"The rights under Article 8 are not absolute and therefore do not require states parties to permit artificial insemination after death" (*Pejřilová v. the Czech Republic*, 14889/19, par. 59).

We consider that after two court decisions in which the wives of surviving partners in Serbia won, despite the provisions of the ZBMPO prohibiting the use of embryos of deceased persons, its amendments and supplements are necessary due to the now confirmed shortcomings, which once again shows that life is more inventive than any law, which is why much more is required of their creators than mere knowledge and application of existing legal norms.

THE BEST INTEREST OF THE CHILD

At the centre of the debate for and against posthumous reproduction is the issue of whether it is in the best interest of the child who will be born through such a procedure. Opponents of posthumous reproduction argue that the child is condemned from the outset to grow up without one parent, which is not in the child's best interest, as well as that the later knowledge that the child was conceived after one of its parent's death may negatively affect the child's psychological well-being (Živojinović, 2018, pp. 257–258). Critics of posthumous reproduction maintain that an individual's right to become a parent cannot outweigh a child's right to be raised by both parents (Simana, 2018).

Proponents of posthumous reproduction emphasize that harm can only be meaningfully discussed in situations where an individual, due to a particular action, would find themselves in a worse position than they would have been in had that action not occurred. They also argue that being raised by a single parent is an increasingly common social phenomenon in contemporary society, and that the presence of both parents does not necessarily guarantee a stable and functional family environment (Simana, 2018; Čović, 2015).

The best interest of the child should be one of the fundamental principles guiding legislation that regulates the permissibility of embryo use after the death of one of the parents, taking into account all the circumstances of each specific case, the potential of the surviving parent, and the assessment of whether the child would be loved and properly cared for.

Posthumous reproduction raises several additional legal issues, particularly those concerning the inheritance rights of a child conceived after the death of one parent. The literature highlights potential problems that may arise if the legal doctrine of *nasciturus* were to be extended to cases of posthumous reproduction, noting that such an interpretation could conflict with the principle of legal certainty. It is argued that the normative acceptance of such a solution could lead to situations in which probate proceedings cannot

be concluded for many years, which is illustrated, for example, by the birth of a child from reproductive material that is three decades old (Hamzelou, 2025). It is further pointed out that recognition of the inheritance rights of a child born through posthumous artificial insemination could jeopardize the final resolution of inheritance proceedings (Barać, 2023, p. 467). Some authors argue that legal provisions prohibiting posthumous reproduction are in line with the Convention on the Rights of the Child. Nevertheless, they point out that, regardless of future normative or practical solutions to this issue, children conceived posthumously should not be subjected to any form of discrimination compared to other children of the same parent, particularly about their family law status, inheritance rights, and their rights to social protection (Živojinović, 2018, pp. 257–258).

In countries where posthumous reproduction is permitted, one of the most common legal conditions is that the procedure must be initiated within a specific period of time following the death of the parent. In Spain, this period is limited to 12 months after death, while some U.S. states recognize the rights of children who were *in utero* within 36 months of the parent's death or who were born no later than 45 months after death. In Belgium, the procedure must begin within six months of the parent's death (Čolaković & Bevanda, 2018). In North Macedonia, posthumous in vitro fertilization is permitted within 12 months of the partner's death (Živojinović, 2018, p. 252).

In addition to the requirement that the child be born within a specified time frame, it also requires explicit consent of the deceased—given during their lifetime—as a necessary precondition for both posthumous reproduction and the recognition of paternity. The introduction of time limits for conception after death aims to ensure legal certainty and eliminate uncertainty in inheritance proceedings, a point particularly emphasized by certain authors. Within the legal framework of the Republic of Serbia, the Law on Inheritance recognizes the right to inheritance only for a child who was conceived at the time of the decedent's death, provided that the child was born alive (Article 3, Item 2). This norm implies that even in situations where the use of embryos is permitted—as in the case of Tijana Prizrenac—a child born through successful fertilization would not be legally recognized as the descendant of the deceased spouse. In other words, a dilemma arises: Can a cryopreserved embryo be considered a conceived child in terms of inheritance rights? This raises a complex legal question: If an embryo has already been created before death, can it be considered “conceived” in the sense of inheritance law, even though it has not been implanted in the woman's body? If an embryo were considered conceived, then the situation is different from that of posthumous fertilization with reproductive cells after death, and if, on the other hand, “conception” is interpreted only as pregnancy, the child would not be conceived in the legally relevant sense.

In the absence of precise legal provisions on posthumously conceived children who may be considered heirs, we believe that amendments to the Inheritance Act must be made in this regard, taking into account the nature of family dynamics and the widespread application and development of reproductive technologies today, with the “imperative of recognizing the rights and dignity of all individuals, regardless of the circumstances of their conception” (Lamia, 2025).

CONCLUSION

In conclusion, this paper presents a series of open questions that may stimulate further reflection and the initiation of future debates on posthumous reproduction using frozen embryos.

- A key question arises as to whether, in the process of legally regulating the complex issue of posthumous reproduction, it is necessary to distinguish between the permissibility of posthumous fertilization using reproductive cells and posthumous embryo transfer.

- In matters such as posthumous reproduction from frozen embryos, it is essential for the Serbian Orthodox Church to assume an official position. For example, in the legal systems of Italy and Croatia, a clear distinction is made between posthumous reproduction using reproductive cells and posthumous embryo transfer. This distinction may be linked to the influence of the official position of the Catholic Church, which takes a markedly restrictive approach toward the destruction of embryos, classifying it as a way that the life of an unborn child can be taken.

- The coherence of domestic legal provisions is also brought into question, particularly where the law permits access to assisted reproductive procedures for women without partners, yet simultaneously denies women the right to continue an initiated procedure following the death of a partner. In such cases, the argument that the prohibition of posthumous reproduction is grounded in the need to provide a child with the opportunity to grow up with both parents appears only marginally persuasive. It cannot be upheld as a valid justification.

- Although the current law in the Republic of Serbia does not provide for a clear possibility of posthumous use of embryos, recent case law shows that courts in individual cases seek to protect the interests of the surviving partner and prevent the automatic destruction of embryos.

- According to the current law in the Republic of Serbia (Art. 45(2) Family Law, *Official Gazette of the Republic of Serbia*, 18/2005, 72/2011, 6/2015), a deceased person is registered as the father of a child only if the child is born 300 days after his death. If the child is born later, the father is registered as unknown. Should legislative amendments concerning posthumous reproduction be adopted, it would be necessary to revise the legal framework governing family and inheritance law simultaneously. Specifically, the preservation of legal certainty in the sphere of inheritance law requires a clear determination of the deadline within which it is allowed to initiate the procedure of posthumous reproduction after the death of one of the partners. Such a normative solution would enhance the predictability of legal consequences and prevent potential collisions in the exercise of inheritance rights.

- Last but not least, it should be kept in mind that today, artificial intelligence is involved in some of the most sensitive and protected areas of human life, such as decisions about reproduction and genetic identity (as well as end-of-life care and access to important medical treatments). However, while these technologies offer the promise of greater efficiency and equity, they also raise serious questions about fundamental rights, including human dignity, bodily autonomy, the right to life, privacy, and equality. The rise of artificial intelligence has changed who makes important decisions, shifting power from humans to algorithms influenced by business interests (as in embryo selection, which will be the subject

of a separate paper). Legal regulation in this area has focused on issues of responsibility, consent, fairness, and obligations in the context of the application of artificial intelligence.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2014). *Power and Sexuality – the Sociology of the Gay Movement*. Istočno Sarajevo: Sociološko društvo Republike Srpske. Available at: https://www.ivantic.info/Ostale_knjige/Zdravlje/Slobodan%20Antonic%20-%20Moc%20i%20seksualnost%20-%20Sociologija%20gej%20pokreta.pdf [In Serbian]
- Appleby, J. B., Bredenoord, A. L. (2018). Should the 14-day rule for embryo research become the 28-day rule? *Embo Molecular Medicine*, Volume 10, EMM201809437. DOI: <https://doi.org/10.15252/emmm.201809437>
- Barać, I. (2023). Posthumous Reproduction: Life after Death? *Pravni zapisi*, XIV (2), 438–475. DOI [10.5937/pravzap0-46074](https://doi.org/10.5937/pravzap0-46074).
- Baret and Caballero v. France. No. 22296/20 et 37138/20, Court (Fifth Section) on Merits and Just Satisfaction of 14 Septembre 2023, ECLI:CE:ECHR:2023:0914JUD002229620. Available at: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-14184%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-14184%22]})
- Čolaković, M., Bevanda, M. (2018). Inheritance Effects of Postmortem Fertilization. *Zbornik radova sa Šestog međunarodnog naučnog skupa „Dani porodičnog prava”*, 117–138. Mostar. [In Serbian]
- Čović, A. (2015). Experience of LGBT Parents and their Children – the Results of Longitudinal Studies, *Sociološki pregled*, 49 (4), 399–418. DOI: [10.5937/socpreg1504399C](https://doi.org/10.5937/socpreg1504399C) [In Serbian]
- Čović, A. (2023a). The Role of the Church in Light of Contemporary Bioethical Issues. In: V. Džomić, Z. Vuković (Eds.) *State-ecclesiastical law* (127-149). Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu; Institut za pravne i društvene nauke. Available at: <http://ricl.iup.rs/1778/> [In Serbian]
- Čović, A. (2023b). Contemporary Bioethical Dilemmas and Genetic Engineering: Three – Parent Embryos and GMO Babies. In: J. Rajić (ed.). *Comparative legal challenges in contemporary law – In memoriam dr Stefan Andonović* (515-529). Beograd: Institut za uporedno pravo; Kragujevac: Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu. Available at: <http://ricl.iup.rs/1687/> [In Serbian]
- EF v. Human Fertilization and Embryology Authority [2024] EWHC 3004 (Fam), Judgment of 22 November 2024. Royal Courts of Justice Strand, London. Available at: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2024/11/EF-v-Human-Fertilisation-and-Embryology-Authority.pdf>
- Family Law of the Republic of Serbia. *Službeni glasnik RS* 18/2005, 72/2011 i dr. zakon, 6/2015. Available at: https://www.paragraf.rs/propisi/porodicni_zakon.html [In Serbian]
- Hafner, A. (2024, 5 March). Implications of US Court Ruling that Lab-Grown Embryos are ‘Children’. *Radio Slobodna Evropa*. Available at: <https://www.slobodnaevropa.org/a/vanmatericna-oplodnja-embrioni-amerika/32844059.html> [In Serbian]
- Hamzelou, J. (2025, 29 July). Exclusive: A record-breaking baby has been born from an Embryo that’s over 30 years old. *MIT Technology Review*. Available at: <https://www.>

- technologyreview.com/2025/07/29/1120769/exclusive-record-breaking-baby-born-embryo-over-30-years-old/
- Hashiloni-Dolev, Y., Schickltanz, S. (2017). A Cross-Cultural Analysis of Posthumous Reproduction: The Significance of the Gender and Margins-of-Life Perspectives. *Reproductive biomedicine & society online*, (4) 21–32. DOI: [10.1016/j.rbms.2017.03.003](https://doi.org/10.1016/j.rbms.2017.03.003). Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405661817300126>
- Italian Court of Cassation. Judgment No. 13000 of 15 May 2019. Available at: https://www.questionegiustizia.it/data/doc/2006/cass_civ_13000_2019-pdf.pdf
- Inheritance Law. *Službeni glasnik RS*, 46/95, 101/2003, 6/2015. Available at: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nasledjivanju.html
- Jennings v. Human Fertilisation and Embryology Authority [2022] EWHC 1619 Fam, Judgment of 22 June 2022. Royal Courts of Justice Strand, London. Available at: www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2022/06/Jennings-v-HFEA-judgment-220622.pdf
- Katz, O. et al. (2020). Frozen: Social and Bioethical Aspects of Cryopreservation. *New Genetics and Society*, 39 (3), 243–249. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14636778.2020.1802823>
- Kurjak, A. (2024). Recent Legal, Ethical, and Scientific Cognition on Human Reproduction. *Science, Art and Religion*, 3 (2), 38–45. DOI: <https://www.sarjournal.org/doi/pdf/10.5005/jp-journals-11005-0075> [In Croatian]
- Lamia, F. (2025). Inheritance Rights for Posthumously Conceived Children in English Law. *Lotus Family Law*. Available at: <https://www.lamia-law.com/inheritance-rights-for-post-humously-conceived-children-in-english-law/>
- Law on Biomedically Assisted Fertilization. *Službeni glasnik RS*, 40/2017, 113/2017. Available at: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_biomedicinski_potpomognutoj_oplodnji.html [In Serbian]
- Law on Medically Assisted Reproduction. *Narodne novine*, 86/12. Available at: https://www.zakon.hr/z/248/zakon-o-medicinski-pomognutoj-oplodnji#google_vignette [In Croatian]
- Nikoletić, D. (2023, 20 September). A Law with Loopholes and a Fatal Outcome. *NIN*. Available at: <https://www.nin.rs/arhiva/vesti/39636/zakon-s-rupama-i-fatalnim-ishodom> [In Serbian]
- Parrillo v. Italy, No. 46470/11. Court (Grand Chamber) Judgment (Merits and Just Satisfaction) on Merits and Just Satisfaction of 27 August 2015. Available at: <https://fra.europa.eu/en/caselaw-reference/ecthr-application-no-4647011-judgment>
- Pejřilová v. the Czech Republic, No. 14889/19. Judgment of the Court (Fifth Section) on Merits and Just Satisfaction of 8 December 2022. Available at: <https://eclj.org/family/echr/pejřilova-c-republique-tcheque-n-14889/19>
- Pennings, G. et al. (2024). Ethical Considerations on the Moral Status of the Embryo and Embryo-Like Structures. *Human Reproduction*, 39 (11), 2387–2391. DOI: <https://doi.org/10.1093/humrep/deae228>
- Raimondi, C. et al. (2026). Posthumous Assisted Reproduction and Post-Mortem Paternity. *Frontiers in Reproductive Health*, 8, 1783702. DOI: <https://doi.org/10.3389/frph.2026.1783702>

- Robertson, J. A. (1994). Posthumous Reproduction. *Indiana Law Journal*, 69 (4), 1027–1065. Available at: <https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol69/iss4/8>
- Robinson, R. (2018). The Legal Nature of the Embryo: Legal Subject or Legal Object? *Potchefstroom Electronic Law Journal*, (21), 1–31. DOI: <https://doi.org/10.17159/1727-3781/2018/v21i0a2914>
- Simana, S. (2018). Creating life after death: should posthumous reproduction be legally permissible without the deceased's prior consent? *The Journal of Law and the Biosciences*, 5 (2), 329–354. DOI: [10.1093/jlb/lsy017](https://doi.org/10.1093/jlb/lsy017). Available at: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6121062/>
- Stošić, L., Janković, A. (2023). The Impact of Artificial Intelligence AI on Education – Balancing Advancements and Ethical Considerations on Human Rights. *Law – Theory and Practice*, 40 (4), 58–72. DOI: <https://doi.org/10.5937/ptp2304058S>
- Stjepanović, B. (2026). Rationalization of Reproduction – Path Toward Dehumanization of Humanity: Political, Legal, and Ethical Aspects of Using Artificial Intelligence in Embryo Selection. *Srpska politička misao*, 96 (2), 1–24. DOI: <https://doi.org/10.5937/spm96-64787>
- Šuvaković, U. (2013). Marriage and Family in Transition. In: Krstić M. (ed.). *Individual, Family, Society in Transition* (155–172). Kosovska Mitrovica: Filozofski fakultet u Prištini. Available at: <https://drive.google.com/file/d/1XKaFqM8vFKbeMRez72vb-NUT0K3gF6SDY/view> [In Serbian]
- Šuvaković, U. (2021). A Contribution to the Debate about Social Recognition of Marriage-like and Family-like Social Phenomena. *Sociološki pregled*, 55 (3), 714–750. DOI: [10.5937/socpreg55-34108](https://doi.org/10.5937/socpreg55-34108)
- Law on Medically Assisted Fertilization (Zakon o medicinski pomognutoj oplodnji). *Narodne novine* 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23. Available at: <https://www.zakon.hr/z/88/obiteljski-zakon> [In Croatian]
- Vukadinović Marković, J., Radomirović, I., Stjepanović, B. (2025). Sociological and ethical aspects of the oncological patient's informed consent in the law of the Republic of Serbia. *Sociološki pregled*, 59 (3), 865–888. DOI: [10.5937/socpreg59-58559](https://doi.org/10.5937/socpreg59-58559)
- Živojinović, D. (2018). Posthumous Conception in European Law and New Serbian Legislation. In: M. Mićović (ed.). *The 21st century – the century of services and service law* (247–259). Kragujevac: Pravni fakultet, Institut za društvene nauke. DOI: <https://doi.ub.kg.ac.rs/doi/zbornici/10-46793-xxiv-9-247z/> [In Serbian]